

“O‘ZBEK FOLKLORI VA SHEVALARI TADQIQOTLARI: AMALIYOT, METODOLOGIYA, YANGICHA YONDASHUV”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy
konferensiya materiallari

2026-yil 23-may

*(Professor Samixon Ashirboyev tavalludining
80 yilligi munosabati bilan tashkil etilgan)*

“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari
/ Mas’ul muharrir: Sh.Sirojiddinov. – Toshkent, 2026. bet.

Mas’ul muharrir:
Shuhrat Sirojiddinov
filologiya fanlari doktori, akademik

Tahrir hay’ati:

Normurodova N.Z. filologiya fanlari doktori, professor;
Jabborov N.A. filologiya fanlari doktori, professor;
Ashirboyev S. filologiya fanlari doktori, professor;
Tilavov A.X. filologiya fanlari nomzodi, dotsent;
Xidraliyeva Z.R. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Aliqulova H.Q. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta o‘qituvchi;
Turdialiyev A.X. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Alimardanov E.I. filol.fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), kattao‘qituvchi;
Qodirov U.A., katta o‘qituvchi.

Ushbu to‘plamda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universitetida 2026-yil 23-mayda o‘tkazilgan **“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*”** mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari hamda filologiya fanlari doktori, professor Samixon Ashirboyevning tabarruk yoshi munosabati bilan yo‘llangan tabriklar o‘rin olgan.

To‘plam materiallaridan filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistratura va bakalavriat talabalari, shuningdek, keng o‘quvchilar ommasi foydalanishlari mumkin. Maqolalar sifati, mazmuni va haqiqiyliги uchun muallifning o‘zi javobgar hisoblanadi.

	Nurafshon shahar shevasining ayrim dialektal xususiyatlari	
15	Sadoqat RAJABOVA, Ishtixonda yashovchi etnik arablar	246
16	Umarjon QODIROV, Shonazar Shoabdurahmonov – lingvofolkloristika asoschilaridan	249
17	Gulchexra AHATOVA, Toyloq shevasidagi iboralar va ularning ingvomadaniy tahlili	253
18	Hayotxon SOTIMOVA, Xorazm o‘zbek shevalarida oila konseptining urf-odat va marosimlardagi lingvomadaniy ifodasi	260
19	Ramazon ORTIQOV, “Ikkilamchi nominatsiya” tushunchasining ilmiy adabiyotlardagi talqini	264

3-SHO‘BA. DIALEKTAL LEKSIKOGRAFIYA, DIALEKTAL KORPUS, TOPONIMIYA VA LINGVOKULTUROLOGIYA

1	Hamidulla DADABOYEV, XI–XII asr turkiy til tibbiy terminologiyasi tizimining “devonu lug‘otit turk”da aks etishi 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/PTYD5470	271
2	Nishonboy HUSANOV, “Lug‘ati chig‘atoyi va turkiy” – o‘zbek shevalarini o‘rganishda muhim tarixiy manba 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/MAKE1648	276
3	Baxtiyor MENGLIYEV, Dilrabo ELOVA Lingvo-mantiqiy ekspertiza: yuridik lingvistikada integrativ yondashuv masalasi	281
5	Muhayyo HAKIMOVA, Milliy tafakkurning abstrkat leksika shakllanishiga ta’siri 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/MBYM8287	284
6	Nilufar ABDURAXMONOVA, Nasima ABDULLAYEVA, Dialektal birliklarning raqamli korpus modelini yaratish masalalari 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/TYZS7723	292
7	Zamira DJURABAYEVA, Fitonimlarning dialektal tabiati haqida ba’zi mulohazalar	297
8	Muyassar XOLOVA, Dialektal korpusda olmosh so‘z turkumining teglanishi	300
9	Anvarbek TURDIALIYEV, Ma’lumotlar bazasini shakllantirish va qidiruv tizimiga joylashtirish masalalari	304
10	Gulxayo ISABAYEVA, Sardor JO‘RAQULOV Tog‘ay Murod nasrida dialektizmning o‘rni (Otamdan qolgan dalalar romani misolida)	313
11	Feruza AMINOVA, Badiiy matnda nurota shevasiga xos morfologik shakllarning qo‘llanishi va uslubiy vazifasi	316
12	Oynisa XOJIYEVA, O‘zbek va turk tillarida paremiologik birliklarning struktur-semantik va funktsional munosabati	320
13	Dildora AMIROVA, “Bobur” antroponimining badiiy matnlarda allyuziv nom sifatida qo‘llanilishi	325
14	Kamola NOSIROVA, Dialectological features and lexical layer of alla texts in tashkent region	328

QARAQALPAQ XALÍQ JAÑÍLTPASHLARÍ TILINDE SINEKDOXALAR
SYNECDOCHE IN THE LANGUAGE OF KARAKALPAK FOLK TONGUE-
TWISTERS

Dinara ALLAMURATOVA,
NMPI tayanish doktoranti

10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/NPIY2930

Annotation. *The article examines the stylistic function of synecdoche used in the language of Karakalpak folk tongue twisters.*

Key words: *Tongue twisters, literal meaning, figurative meaning, artistic devices, somatism, synecdoche.*

Til – qarim-qatnas jasaw quralı bolıwı menen birge, xalıqtıń tarıyxın, mádeniyatın, ruwxıy dúnyasın, kózqarasın sáwlelendiriwde de áhmiyetli orın tutadı. Hárbir xalıqtıń tili óziniń ishki nızamlıqları, kórkemlew quralları hám mánilik ayırıqshalıqları menen ózgeshelenedi. Usı orında qaraqalpaq tili leksikalıq tárepten de, stilistikalıq tárepten de bay múmkinshiliklerge iye tillerdiń biri bolıp esaplanadı. Ondaǵı kórkemlew quralları pikirdi tásirli, kórkem hám obrazlı jetkerip beriwde ayırıqsha xızmet etedi.

Qaraqalpaq ádebiyatında da kórkemlew quralları usınday sıpatlı belgileri menen xarakterlenedi. Kórkemlew qurallarınıń atqaratuǵın xızmeti birdey bolǵanı menen hárbiriniń ózine tán jasalıw usılı hám qollanıw ornı bar. Bul, álbette, xalıqtıń, jazıwshınıń yamasa sóylewshiniń stillik jaqtan sheberliginen de kórinedi.

Qaraqalpaq xalıq awızeki ádebiyatınıń janlarına kiretuǵın jańıltıpashtar tilinde sózler tuwra mánisinen basqasha awıspalı mánilerge de iye bolıp keledi. Awıspalı mánili sózler tiykarında olardıń kórkemlew quralları sıpatında atqaratuǵın xızmeti belgili boladı. «Bir sózdiń ayırım kontekstlerde óziniń tiykarǵı tuwra mánisinen basqasha awıspalı mánide qollanıw, hár qıylı kórkemlew quralı xızmetin atqarıwı trop dep ataladı. Troplar qatarına epitets, teńew, metafora, metonimiya, sinekdoxa, ironiya, allegoriya, janlandırıw hám perifrasta kiredi» [1:77]. Olardıń ishinde sinekdoxa óziniń qollanıw ózgeshelikleri menen basqalardan parıq qıladı. «Sinekdoxa arqalı pütün bir zat, waqıya, hádiyse onıń bir bólegi arqalı ataladı yaǵnıy pütünniń ornına bólsheginıń yamasa bólshektiń ornına pütünniń qollanıwı bolıp esaplanadı» [2:56].

Jańıltıpashtar tilinde sinekdoxalar adamdı onıń bir múshesi yaǵnıy pütünniń ornına onıń bólegin paydalanıw arqalı sheber súwretlenedi. Mısalı:

Qır murın, kórdim murın,
Hámme murınlardan burın,
Qasıqtaǵı asqa tiyedi,
Awzıńızdan tiyse kóp burın (442-bet).

Bul jańıltıpashtar dáslepki qatarında murın sırtqı kórinisi arqalı *qır murın* túrinde beriledi. «Qır murın – súyir murın. Ol aqquba, *qır murınnan* kelgen qayın jigit» [3:70]. Usı qatarda *murın* sóziniń ózi de jeke turıp qollanıladı. Al, keyingi qatarda bolsa, *murınlar* túrinde kóplik formasında keltiriledi. Bunda qır murın, murın hám murınlar sózleri arqalı adam hám adamlar mánileri ańlatıladı. Adamnıń belgili bir dene múshesi jumsalıwı nátiyjesinde bir pütünlik támiyinleniwine erisiledi. Usınday murın sózi qatnasında dúzilip, sinekdoxalıq usıl menen jasalǵan hám keltirilgen jańıltıpashtar sáykes keletuǵın qatarlar qaraqalpaq folklorınıń 94-tomınan orın alǵan «Aytıs-juwaplar» bóliminde de ushırasadı hám bilay beriledi: «Awzı qoyan jırıq molla jigit bir qızdıń úyine qıdırıp barıptı. Qız oǵan:

– Mollalardan molla kórdim,
Mollalardıń tırırqı,
Aq júzińe jarasıp tur,
Awzırızdıń yırırqı, – dep juwap aytadı.

Sonda molla da qızdan jeńilip qalmaw ushın qızdıń túr-túsine qarasa, qızdıń murnı úlken eken. Buni tómendegishe juwap etip aytıp, qızdı jeńip qoyadı:

– **Murınlardan murın** kórdim,
Hámme **murınlardan** burın,
Qasıqtağı asqa tiyer,
Awzırızdan bes kún burın,
On eki tisli záńgi qoyıp,
Minsem murnıńnıń beline,
Kórinedi Qoqan hám Rum.

Otırıspağa qızların ertip barğan qız jeńgesiniń eki qızına orın jetispey qaladı. Sonda ol murnı úlken jigitlerdiń murnın sıltaw etip juwap aytıp, qızlarına orın alıp beredi:

Murınlardan murın kórdim,
Hámme **murınlardan** burın kórdim.
Qırırq tisli záńgi qoyıp,
Shıqsań murınnıń ústine,
Kórinedi hám Buxara, hám Rum,
Eger ol **murın** qağısaǵoysa,
Onıń qasınan hám eki qızǵa orın» [4:289].

Demek, sinekdoxalıq usılda pútinniń ornına bólshegi qollanılıwı arqalı adamnıń dene músheleri yaǵnıy somatizmlerden paydalanıladı. Jańıltıpashtar tilinde sinekdoxanıń bunday qollanılıw ózgesheligi tómendegi mısallarda da óz kórinisin tabadı:

Jańıl aytı jańıltıpas,	Japtan aqqan ılay suw,
Jańıltıpashtın jan uqpas,	Janǵa júdá jaǵadı,
Jamal aytı jańıltıpas,	Japtıń jaqın jerleri,
Jańıltıpashtın jan uqpas (450-bet).	Dım jaǵımlı boladı (455-bet).

Berilgen jańıltıpashtarda pútinniń ornına onıń bólegi jan arqalı adam mánisi ańlatıladı. Dáslepki mısalda jańıltıpashtıń hárbir sózine yamasa ne haqqında aytıp atırǵanına, mazmunına adamnıń túsinbewi, onı ańlamawı názerde tutiladı. Keyingi mısalda bolsa, adam menen tábiyat ortasındaǵı baylanıstı kóriwge boladı. Suwdıń adam organizmine jaǵımlı bolıwı, klimatqa da óz tásirin tiygiziwi arqalı suwdıń adam tirishiligi ushın úlken áhmiyetke iye ekenligi kórkemlilik penen sheber ashıp beriledi.

Juwmaqlap aytqanda, sinekdoxalar jańıltıpashtar tilinde ekspressivlikti arttırıp, obrazlılıqtı hám mazmundı tereńlestiriwde sheber qollanılgan.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Бекбергенов А. Қарақалпақ тилинің стилистикасы. – Нөкис: «Қарақалпақстан», 1990.
2. Юсупова Б.Т. И.Юсупов шығармалары тилинде келбетликтің стильлик хызметлери. – Ташкент: Tafakkur bo'stoni, 2020.
3. Қарақалпақ тилинің түсіндірме сөзлиги. Жети томлық. Бесінші том Қ (қозы) – Ө. Толықтырылған екінші басылымы. – Нөкис: «Qaraqalpaqstan», 2023.
4. Қарақалпақ фольклоры Көп томлық 88-100-томлар. – Нөкис: Илим, 2015.